

Wpływ użytkowania rekreacyjnego na przemiany krajobrazu gminy Włodawa w latach 1980-2005

Recreational use impact on landscape changes in Włodawa commune in 1980-2005

Renata Krukowska¹, Ewa Skowronek¹, Mirosław Krukowski²

¹Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu
Instytut Nauk o Ziemi

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
al. Kraśnicka 2cd, 20-718 Lublin

renata.krukowska@umcs.pl, eskowron@poczta.umcs.lublin.pl

²Zakład Kartografii

Instytut Nauk o Ziemi

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
al. Kraśnicka 2cd, 20-718 Lublin

miroslaw.krukowski@umcs.pl

Abstract. The present study of landscape changes occurring in the Włodawa commune under the influence of recreational use was conducted on the basis of local land records and /the local development schemes for the area. The analysis applies to Białe and Glinki Lakes, where tourism concentrates. The detailed analysis presented here was made for the years 1980-2005. Within this period, the area of tourist infrastructure had significantly grown. The area of collective recreational infrastructure increased by 89.7% with the biggest growth recorded in individual recreational buildings – 1360%. The changes in land use were made mainly at the expense of forest lands (decrease by 32.1%). The above landscape changes are connected with the development of tourist use of the region.

Słowa kluczowe: Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie, przeobrażenia krajobrazu, użytkowanie rekreacyjne, funkcja turystyczna

Key words: Łęczna-Włodawa Lakeland, landscape changes, recreational use, tourist function

Wprowadzenie

Gmina wiejska Włodawa leży w środkowo-wschodniej Polsce. Położenie na obszarze Polesia decyduje o zróżnicowaniu krajobrazowym i bogactwie środowiska przyrodniczego. Czynniki te wpływają również na rozwój turystyki w gminie.

O ogromnej roli turystyki w gminie Włodawa świadczą wyniki badań funkcji turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Wykazały one, że spośród gmin tego regionu, tylko w gminie Włodawa funkcja turystyczna jest podstawową lub jedną z głównych (Krukowska 2009). Z analizy atrakcyjności turystycznej Pojezierza wynika, że tereny w okolicach jeziora Białego sklasyfikowane są w najwyższej klasie atrakcyjności (Krukowska, Krukowski 2009).

Druga ważna funkcja regionu – ochrona przyrody – związana jest z cennymi walorami przyrodniczymi. Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie jest częścią Rezerwatu Biosfery UNESCO (M&B) „Polesie Zachodnie”. W południowej części gminy znajdują się także: Sobiborski Park Krajobrazowy oraz kilka rezerwatów przyrody.

Wymienione powyżej funkcje, obok rolniczej, stanowią podstawę rozwoju gospodarczego gminy Włodawa. Pogodzenie działań na rzecz ochrony przyrody, z rosnącym natężeniem ruchu i użytkowania turystycznego, jest trudne do realizacji. W artykule poprzez analizę przemian krajobrazu w strefie rekreacyjnej jezior Białego i Glinki podjęto próbę oceny antropopresji w związku z użytkowaniem rekreacyjnym.

Obszar badań

W gminie wiejskiej Włodawa znajduje się kilkanaście jezior, zlokalizowanych na dwóch obszarach. Jeden z nich koncentruje się wokół wsi Okuninka, gdzie występuje 7 jezior: Białe, Glinki, Czarne, Orchowe, Święte, Lipiniec i Rogóżne. Drugi obszar położony jest w Sobiborskim Parku Krajobrazowym, gdzie występują trzy śródlądne jeziora: Wspólne, Koseniec i Pereszpa. Obok jezior, dużą atrakcją dla turystów jest rzeka Bug.

Szata roślinna jest urozmaicona i w dużym stopniu zachowała swój naturalny charakter. Dominują tutaj lasy, które skupiają się w dwóch kompleksach: Lasów Włodawskich (wielogatunkowe bory z przewagą sosny i dębu oraz wyspowo występujące dąbrowy i lasy grądowo-dębowe) i Sobiborskich (bory sosnowe, olsy). Wokół śródlądnych jezior występują torfowiska (Fijałkowski 1960).

W oparciu o przedstawione walory przyrodnicze rozwinął się rejon rekreacyjny jezior Białego i Glinki, który objęto szczegółową analizą w poniższym opracowaniu. Jezioro Białe określane jest mianem „perły regionu”. Zajmuje ponad 106 ha, liczy 1616 m długości i 806 m szerokości. Jego maksymalna głębokość wynosi 33,6 m, a średnia – 14,1 m. Wody jeziora zaliczane są do I klasy czystości. Jezioro ma łatwy dostęp do wody, twarde i piaszczyste dno. Jezioro Glinki jest zbiornikiem przepływowym, stosunkowo płytkim (maksymalna głębokość 8,8 m; średnia – 2,8 m) o powierzchni 47 ha. Linia brzegowa jest dobrze rozwinięta i wynosi ponad 3 km (Michalczyk, Wilgat 1998).

Przemiany krajobrazu rejonu rekreacyjnego w latach 1980-2005

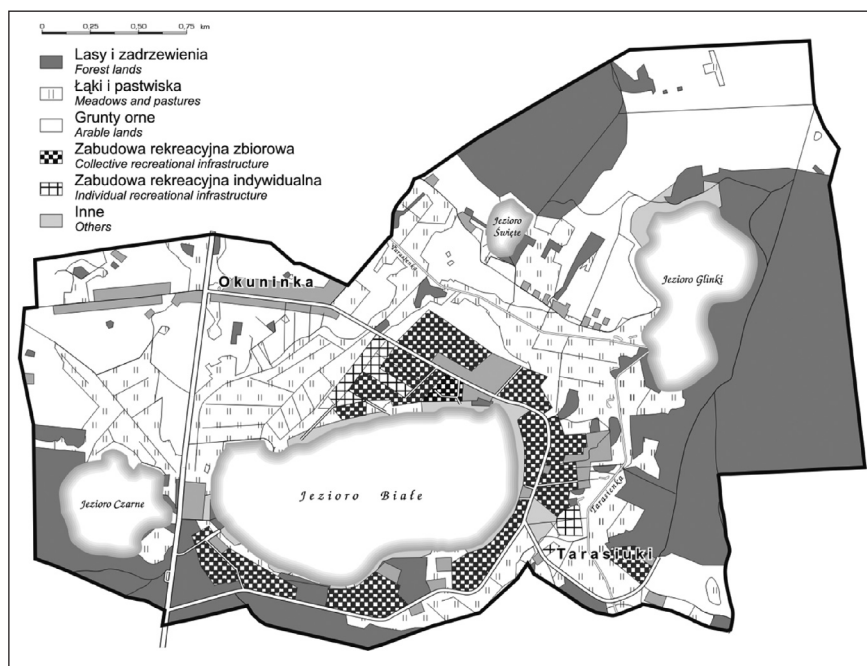
Turystyczne wykorzystanie analizowanego obszaru związane jest z początkiem lat 60. ubiegłego wieku i rozpoczęciem budowy ośrodków wczasowych nad jeziorem Białym. Pod koniec tego dziesięciolecia nad jeziorem Białym pojawiły się również pierwsze działki letniskowe. Obszar rekreacyjny ograniczał się do najbliższego otoczenia jeziora i obejmował 9 pól kempingowych oraz 5 zabudowań stałych (Jezioro Białe, stan..., 1963). Sporządzony plan koncepcyjny z podziałem funkcjonalnym terenu zakładał następujące zagospodarowanie turystyczne: 40 pracowniczych ośrodków wczasowych, 4 obozowiska, ośrodek sportów wodnych, ogródek jordanowski, obiekty sportowe i 3 parkingi (Jezioro Białe – plan..., 1963).

W latach 60. i 70. wybudowano większość ośrodków wczasowych funkcjonujących w różnej formie do dzisiaj. Zwiększyła się liczba działek letniskowych. Nowymi elementami są obiekty handlowe i gastronomiczne oraz przystanki PKS (Jeziora Włodawskie, stan..., 1976).

W ciągu kolejnych lat zaszły znaczne zmiany, świadczące o wzrastającej funkcji rekreacyjnej obszaru. W 1980 r. przygotowano „Miejscowy plan...”, którego zgeneralizowaną wersję przedstawia ryc. 1.

Od lat 60. powierzchnia omawianego obszaru rekreacyjnego wzrosła do 1109 ha. W 1980 r. nad jeziorem Glinki wydzielono teren z przeznaczeniem na prywatne działki letniskowe. Bazę noclegową zespołu stanowiły w tym czasie: 2 ogólnodostępne ośrodki wypoczynku, 53 zakładowe ośrodki wypoczynkowe, 68 domów letniskowych, 7 pól biwakowych i kwatery prywatne. Bazę towarzyszącą tworzyły: 4 zakłady gastronomiczne, 9 punktów gastronomicznych, 5 sklepów, 13 kiosków spożywczych i 4 kioski „Ruchu”. Zabudowa rekreacyjna zajmowała 5,4% powierzchni rejonu (tab. 1). Rozwijająca się baza turystyczna wkraczała na obszary zajmowane przez lasy i użytki zielone, które w tym okresie stanowiły 23,8% powierzchni. Znaczny udział w krajobrazie zajmowały również grunty orne (18,5%), wody (17,0%), łąki i pastwiska (14,8%) (tab. 1).

Dalsze przemiany krajobrazu pod wpływem użytkowania rekreacyjnego opracowano na podstawie badań terenowych i „Studium uwarunkowań...” (2005). Analiza powierzchni zajętych pod istniejące i planowane formy

Ryc. 1. Zagospodarowanie przestrzenne wokół jezior Białego i Glinki w 1980 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Miejscowy plan ogólny... 1980.

Fig. 1. Land use of the area around the Białe and Glinki Lakes in 1980.

Source: prepared by authors according to Miejscowy plan ogólny... 1980.

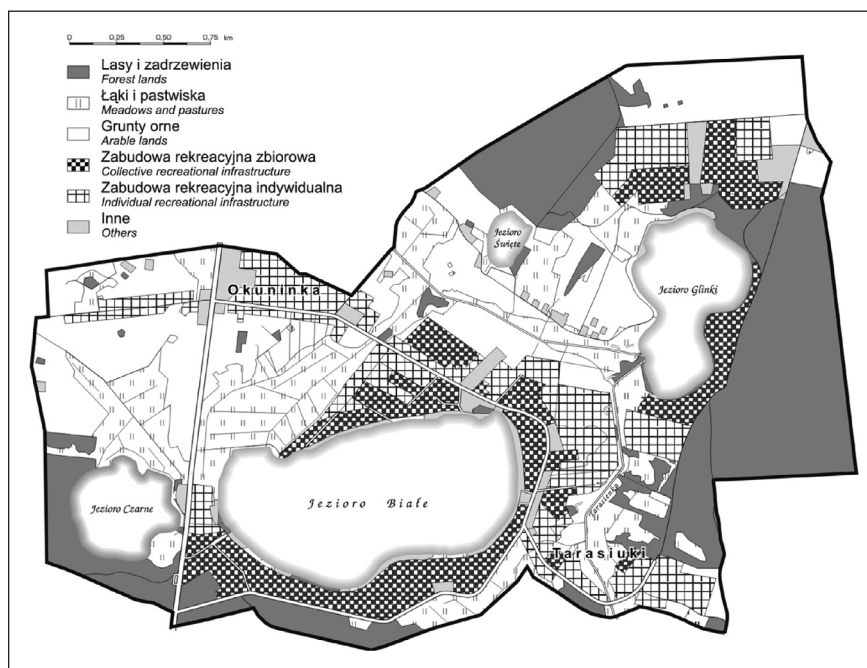
użytkowania ziemi wskazuje na bardzo duże zmiany zagospodarowania terenu. Łącznie w 2005 r. zabudowa rekreacyjna zajmowała już 18,3% powierzchni i w stosunku do 1980 roku wzrosła trzykrotnie (tab. 1, ryc. 2).

Tabela 1. Zmiany użytkowania ziemi w zespole jezior Białego i Glinki (1980-2005)

Table 1. Land use changes in the area of the Białe and Glinki Lakes (1980-2005)

Typ użytkowania ziemi Land use type	Powierzchnia w ha Area in ha		Udział% Share%		Zmiana w% Change in%
	1980	2005	1980	2005	
Lasy i zadrzewienia Forest lands	264,2	179,4	23,8	16,2	- 32,1
Łąki i pastwiska Meadows and pastures	164,1	128,0	14,8	11,5	- 22,0
Grunty orne Arable lands	205,2	159,0	18,5	14,3	- 22,5
Wody Waters	188,3	188,3	17,0	17,0	0
Zabudowa rekreacyjna zbiorowa Collective recreational infrastructure	52,9	100,4	4,8	9,0	+ 89,7
Zabudowa rekreacyjna indywidualna Individual recreational infrastructure	7,1	103,6	0,6	9,3	+ 1358,7
Inne Others	227,2	252,0	20,5	22,7	0
Razem Total	1109,0	1109,0	100,0	100,0	

Źródło: opracowano na podstawie „Miejscowego planu ...” (1980), „Studium uwarunkowań...” (2005).

Ryc. 2. Zagospodarowanie przestrzenne wokół jezior Białego i Glinki w 2005 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Studium uwarunkowań..., 2005.

Fig. 2. Land use of the area around the Białe and Glinki Lakes in 2005.

Source: prepared by authors according to Studium uwarunkowań... 2005.

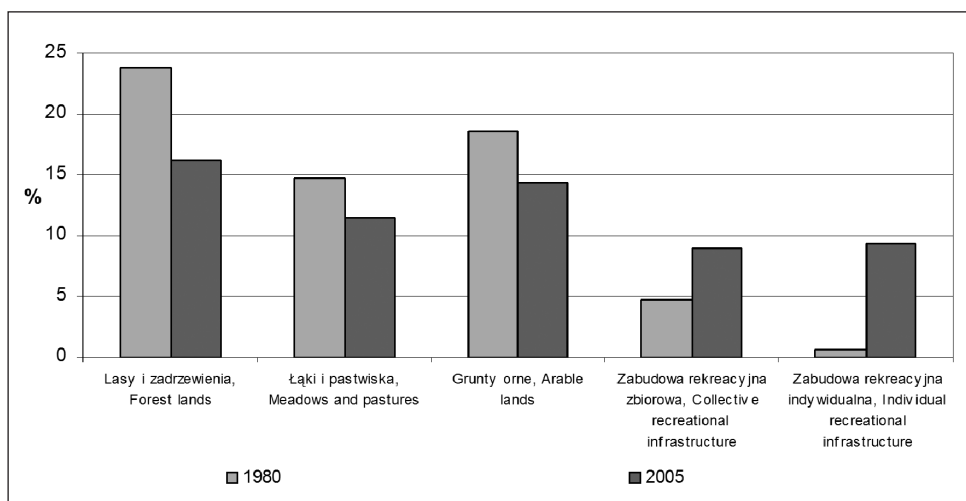
Rozwój infrastruktury turystycznej wpłynął na znaczące zmiany krajobrazu w otoczeniu jezior. Powierzchnia lasów i zadrzewień zmniejszyła się do 16,2%, gruntów ornych do 14,3%, a łąk i pastwisk do 11,5% (tab. 1, ryc. 3).

Potwierdza to również inwentaryzacja bazy noclegowej wykonana w latach 2005-2006, według której na analizowanym obszarze znajdowało się 101 obiektów noclegowych. Tworzyło ją: 45 ośrodków wczasowych i wypoczynkowych, 36 kwater prywatnych i pokoi gościnnych, 11 obiektów hotelowych i 9 pól namiotowych. Ponadto badania terenowe przeprowadzone w rejonie jezior Białe i Glinki wykazały istnienie 1450 działek letniskowych (Krukowska, Świeca 2008).

Szczegółowa analiza opracowań kartograficznych (ryc. 1, ryc. 2) oraz powyższe zestawienia (tab. 1) pozwalają wnioskować o charakterze przekształceń krajobrazu w rejonie rekreacyjnym jezior Białe-Glinki w omawianym okresie dwudziestu pięciu lat.

Znaczący spadek powierzchni dotyczył trzech form użytkowania. Udział lasów i zadrzewień zmniejszył się o prawie jedną trzecią (32,1%). Największe ich ubytki wystąpiły na południe od jeziora Białego, gdzie pojawiła się zbiorowa zabudowa rekreacyjna oraz na wschód od rzeki Tarasienka. Również powierzchnia zajęta przez łąki i pastwiska zmalała o 22%. Jest to skutek zabiegów melioracyjnych oraz rozbudowy ośrodków wczasowych, domków letniskowych i towarzyszących im obiektów, szczególnie w środkowej i południowo-wschodniej części zespołu. Udział gruntów ornych zmniejszył się o 22,5%, zwłaszcza na północ od jezior Białego i Glinki. Tereny te przeznaczono pod infrastrukturę rekreacyjną i towarzyszącą.

W analizowanym okresie bardzo wyraźnie wzrosła powierzchnia zajęta przez infrastrukturę turystyczną. W stosunku do 1980 r. nastąpił prawie dwukrotny wzrost zbiorowej zabudowy rekreacyjnej (aż o 89,7%). Największy, ponad 13-krotny, wzrost powierzchni dotyczy indywidualnej zabudowy rekreacyjnej (tab. 1). Pojawiła się ona w dalszej odległości od jeziora Białego, otaczając istniejące ośrodki wczasowe. Ponadto zajęła znaczną część wsi Okuninka i Tarasiuki, w których pomiędzy gospodarstwami wybudowano domki letniskowe. Podobne powstały również w otoczeniu jeziora Glinki.

Ryc. 3. Procentowy udział typów użytkowania ziemi w rejonie jezior Białe-Glinki.
Fig. 3. Proportions of land use types in the area of the Białe and Glinki Lakes.

Uwarunkowania przeobrażeń krajobrazu

Zmiany krajobrazu w strefie rekreacyjnej jezior Białego i Glinki związane są z rozwojem funkcji turystycznej. Aby określić jej rangę zastosowano wskaźnik Baretje'a i Deferta, wyrażony liczbą miejsc noclegowych przypadającą na 100 mieszkańców. Poziom rozwoju funkcji turystycznej określono według metody zaproponowanej przez J. Warszyńską (1985). Zastosowany wskaźnik pozwala sklasyfikować funkcję w 5-stopniowej skali, od stopnia – proces rozwoju funkcji turystycznej się nie rozpoczął (wskaźnik $<0,78$) po stopień – funkcja turystyczna jest podstawową lub jedną z głównych (wskaźnik $>50,0$).

Inwentaryzacja obiektów noclegowych wykazała, że w 2006 r. rejon dysponował ponad 7 tys. miejsc noclegowych. Określony na tej podstawie wskaźnik osiągnął wartość 1891,8. Oznacza to, iż na omawianym obszarze funkcja turystyczna jest podstawową lub jedną z głównych (Krukowska 2009).

Jedną z bardzo ważnych form zagospodarowania turystycznego rejonu jezior Białego i Glinki, która znacząco rozwinęła się w analizowanym okresie, jest osadnictwo letniskowe. Potwierdza to wysoka wartość wskaźnika rozwoju funkcji letniskowej, odzwierciedlająca liczbę drugich domów na 100 domów stałych. Według A. Kowalczyka (1994) funkcja letniskowa jest wysoko rozwinięta, jeśli wskaźnik przyjmuje wartość powyżej 20. Na opisywanym obszarze wskaźnik ten znacznie przekracza przyjętą granicę i wynosi 1060,8 (Krukowska, Świeca 2008).

Kolejnym wskaźnikiem świadczącym o rozwoju funkcji turystycznej jest wielkość ruchu turystycznego. Jego struktura obejmuje: osoby korzystające z noclegów w obiektach noclegowych, osoby przebywające na działkach letniskowych i odwiedzających jednodniowych. Oprócz dokładnej liczby turystów korzystających z usług obiektów noclegowych, pozostałe określane są w przybliżeniu lub szacowane.

W czasie badań terenowych ustalono, iż w 2006 r. z obiektów noclegowych w Okunince skorzystało 41,2 tys. osób. Wielkość ruchu turystycznego na działkach letniskowych określono na podstawie pojemności recepcyjnej drugich domów (Kowalczyk 1994). Pojemność recepcyjna określa liczbę osób mogących jednorazowo przebywać na terenie działek letniskowych. Przyjmuje się, że liczba miejsc noclegowych w drugich domach wynosi średnio 4-5 łóżek. Wartość pojemności recepcyjnej dla zespołu rekreacyjnego jezior Białego i Glinki wynosi 6325 osób (Krukowska, Świeca 2008). Wielkość jednodniowego ruchu turystycznego na analizowanym obszarze może być określona tylko na podstawie szacunków. Podaje się, iż ogółem w granicach tego zespołu rekreacyjnego w sezonie letnim, w szczyt sobotnio-niedzielnym, przebywa około 30 tysięcy osób, w dzień powszedni około 6500-7000 osób (Miejscowy plan 1990, Chmielewski 2005).

Przedstawione powyżej dane i wskaźniki potwierdzają, że funkcja rekreacyjno-turystyczna należy do najważniejszych na omawianym obszarze. Jest to zarazem najistotniejszy czynnik przeobrażania jego

krajobrazu w ostatnich dekadach, o czym świadczy wzrost przestrzeni zajętej przez zabudowę rekreacyjną i infrastrukturę turystyczną wokół jezior.

Mając na względzie dalszy rozwój turystyki w rejonie jezior Białego i Glinki, trzeba pamiętać o szczególnych walorach przyrodniczych tego terenu. Na obszarze tym powinno się systematycznie wprowadzać właściwe rozwiązania przestrzenne. Należy położyć szczególny nacisk na zharmonizowanie użytkowania terenu i zagospodarowania przestrzennego z naturalną strukturą przyrodniczą krajobrazu, odpornością na degradację i zdolnością do regeneracji. W przeciwnej sytuacji nierespektowanie zasad zrównoważonego rozwoju może doprowadzić do degradacji krajobrazu, który powinien pozostać głównym elementem marketingowym gminy Włodawa, trwale chronionym, eksponowanym i udostępnianym wszystkim zainteresowanym dla różnych celów.

Podsumowanie

Analizowany zespół rekreacyjny jezior Białe-Glinki ukształtował się jako jeden z najczęściej odwiedzanych regionów turystycznych Lubelszczyzny. Wraz ze zmianą funkcji obszaru, pojawiły się również istotne dla środowiska problemy i zagrożenia.

Przedstawione wyniki badań w wyraźny sposób podkreślają zależność pomiędzy przemianami krajobrazu rejonu rekreacyjnego jezior Białego i Glinki, a rosnącą funkcją turystyczną obszaru. Przejawia się ona bardzo dynamicznym wzrostem powierzchni zabudowy turystycznej, szczególnie w bezpośrednim sąsiedztwie jezior. W badanym ćwierćwieczu powierzchnia zajęta pod zabudowę zbiorową zwiększyła się o około 90%, a indywidualną – o prawie 1360%.

Na przykładzie omówionych zmian krajobrazu rejonu jezior włodawskich, zarysowuje się problem właściwego kształtowania środowiska. Realizacja korzystnych dla rozwoju gminy zamierzeń gospodarczych, związanych z wykorzystaniem zasobów środowiska przyrodniczego, powinna iść w parze z jego ochroną. Takie celowe działania pozwolą na zachowanie walorów turystycznych i harmonijny rozwój gminy.

W celu prawidłowego funkcjonowania środowiska przyrodniczego wokół opisywanych jezior i uniknięcia degradacji krajobrazu, wydaje się niezbędnym określenie pojemności i chłonności turystycznej obszaru. Uzyskane wskaźniki powinny zdecydować o jego dalszym rozwoju przestrzennym, szczególnie w zakresie zabudowy letniskowej, sieci dróg, infrastruktury komunalnej i turystycznej. Już na podstawie analizy aktualnego planu zagospodarowania rejonu wydaje się celowe odsunięcie masowego ruchu turystycznego od najbardziej zagrożonej strefy w bezpośrednim sąsiedztwie jezior.

Ochrona i prawidłowe wykorzystanie przestrzeni rekreacyjnych jest trudnym zadaniem dla władz samorządowych. Aktualnie głównymi zjawiskami niekorzystnie wpływającymi na krajobraz rekreacyjny rejonu są: nadmierne zagęszczenie działek letniskowych, rozwój niekontrolowanej zabudowy letniskowej, przeciążenie ruchem turystycznym bezpośredniej strefy brzegowej jezior, m.in. przez niewłaściwe lokalizowanie obiektów infrastruktury turystycznej.

Problemy te są jednak dostrzegane i formułowane w istniejących strategiach rozwoju, które wskazują na konieczność rozwiązywania konfliktów przestrzennych ze szczególnym uwzględnieniem relacji: przestrzeń przyrodnicza – sfera społeczno-gospodarcza (turystyki, rekreacji, zabudowy). Szczególny nacisk kładzie się na działania w kierunku poprawy standardu ładu przestrzennego tego terenu, w tym na rozwiązanie problemu nadmiernej presji urbanizacyjnej w strefie jezior włodawskich oraz samowoli budowlanych.

Należy pamiętać, że funkcjonujące duże skupiska domków letniskowych zagrażają lokalnym układom ekologicznym. Nadmierna ich koncentracja powoduje obniżenie poziomu wód gruntowych, potęguje procesy erozji gleby, zwiększa zanieczyszczenie wód gruntowych i powierzchniowych oraz eutrofizację jezior. Źródłami zagrożeń dla środowiska naturalnego są również nielegalne wysypiska śmieci w lasach i wyrobiskach po piasku, a także wzrost zanieczyszczenia spalinami i nasilenie hałasu w sezonie letnim.

Wykonana analiza przeobrażeń krajobrazu pod wpływem użytkowania rekreacyjnego wskazuje na konieczność monitorowania i właściwego kształtowania środowiska. Nadmierne wykorzystywanie rekreacyjne i związana z tym silna antropopresja może doprowadzić do obniżenia walorów wypoczynkowych środowiska i jego

degradacji. Dlatego na władzach lokalnych spoczywa odpowiedzialność za odpowiednie zarządzanie terenem i dbałość o jego harmonijny rozwój.

Literatura

- Chmielewski T.J., 2005. Zagospodarowanie przestrzenne Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie” i jego otoczenia. In: Chmielewski T.J. (ed.). Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”. Poleski Park Narodowy, Lublin-Urszulin, p. 105-109.
- Fijałkowski D., 1960. Szata roślinna jezior łączyńsko-włodawskich i przylegających do nich torfowisk. Annales UMCS, sec. B, vol. 14, 3, p. 131-206.
- Kowalczyk A., 1994. Geograficzno-społeczne aspekty zjawiska drugich domów. UW, Warszawa, p. 178.
- Krukowska R., 2009. Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie – funkcja turystyczna regionu, Folia Turistica, 21, p. 165-184.
- Krukowska R., Świeca A., 2008. Osadnictwo letniskowe jako jedna z form wykorzystania turystycznego obszarów wypoczynkowych na przykładzie Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. In: Uwarunkowania rozwoju turystyki zagranicznej w Europie Środkowej i Wschodniej. T. 10. Wrocław, p. 175-184.
- Krukowska R., Krukowski M., 2009. Ocena atrakcyjności turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Annales UMCS, sec. B, LXIV, 1, p. 77-96.
- Michalczyk Z., Wilgat T., 1998. Stosunki wodne Lubelszczyzny. UMCS, Lublin, p. 167.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Włodawa, 2005, IGPIM, Lublin, p. 62.
- Warszyńska J., 1985. Funkcja turystyczna Karpat Polskich. Folia Geographica, Seria Geogr.-Oecon., 13, p. 79-104.

Materiały archiwalne

- Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego rejonu rekreacyjnego jezior Białe-Glinki. Arch. Biura Planowania Przestrz., Chełm, 1990 (maszynopis).
- Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego zespołu rekreacyjnego jezior Białe-Glinki. Arch. Biura Planowania Przestrz., Chełm, 1980 (maszynopis).

Plany i mapy

- „Jeziora Włodawskie, stan istniejący” 1:5000 z 1976 r., Miastoprojekt, LPBM, Lublin.
- „Jezioro Białe – plan koncepcyjny” 1:1000, 1963 r., Miastoprojekt, LPBM, Lublin.
- „Jezioro Białe, stan istniejący” 1:1000, 1963 r., Miastoprojekt, LPBM, Lublin.
- Plan ogólny zagospodarowania przestrzennego zespołu rekreacyjnego jezior Białe-Glinki. 1:5000. Arch. Biura Planowania Przestrzennego, Chełm, 1980 (maszynopis).

